

УДК 164.01: 330.341.42

Котис Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільського національного економічного університету

РОЛЬ ЗАСОБІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ЛОГІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ СЕКТОРА ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

У статті визначено сутність та роль сектора домашніх господарств як складової логістичної системи в національній економіці. Досліджено проблему застосування логістичних підходів, принципів та концепцій логістики щодо домогосподарств. Обґрунтовано необхідність розгляду домогосподарств як важливої ланки логістичних систем із метою забезпечення розвитку сектора домашніх господарств.

Ключові слова: логістика, сектор домашніх господарств, домогосподарство, логістична система, споживач, матеріальні потоки, логістичне управління.

Котис Н.В. РОЛЬ СРЕДСТВ И ИНСТРУМЕНТОВ ЛОГИСТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ СЕКТОРА ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье определена сущность и роль сектора домашних хозяйств как составляющей логистической системы в национальной экономике. Исследована проблема применения логистических подходов, принципов и концепций логистики по отношению к домохозяйствам. Обоснована необходимость рассмотрения домохозяйств как важного звена логистических систем с целью обеспечения развития сектора домашних хозяйств.

Ключевые слова: логистика, сектор домашних хозяйств, домохозяйство, логистическая система, потребитель, материальные потоки, логистическое управление.

Kotys N.V. THE ROLE OF MEANS AND TOOLS OF LOGISTICS TO ENSURE THE DEVELOPMENT OF HOUSEHOLD SECTOR IN UKRAINE

The essence and role of the household sector as a part of the logistic system in the national economy is defined. The problem of application of logistic approaches, principles and concepts of logistics referring to households is researched. The necessity of consideration of households as an important link of logistic systems is substantiated to provide management of development of the household sector.

Keywords: logistics, household, household sector, logistic system, consumer, material flow, logistic management.

Постановка проблеми. Домогосподарства в сучасних умовах господарювання, виконуючи свої традиційні функції споживання, виробництва, обміну, заощадження та інвестування, впливають на соціально-економічний розвиток країни та відносини в суспільстві, визначають напрями для впорядкування державної політики, зумовлюють поведінку всіх учасників ринкових відносин, створюють підґрунтя для конкуренції та впливають на логістичні процеси в національній економіці.

Нові соціально-економічні умови, що характеризуються становленням і зміцненням ринкових відносин, вимагають глибшого вивчення особливостей функціонування та розвитку сектора домашніх господарств, при чому незалежно від цілей розгляду слід зосереджувати більшу увагу на економічних та поведінкових моментах його дослідження. Зокрема, назріла необхідність аналізу логістичних аспектів функціонування сектора домашніх господарств та визначення місця домогосподарств у логістичних системах національної економіки. Адже від результатів його функціонування залежить не тільки добробут окремих родин та сімей, а також усього населення країни, розвиток організації і технології комерційної діяльності, розмір прибутку виробничих і торгових підприємств. Застосування засобів та інструментів логістики, логістичного аналізу та управління, використання функціонально-логістичного підходу як методологічну основу дослідження сектора домашніх господарств відкриває нові можливості для забезпечення його розвитку та покращення соціально-економічної ситуації в Україні. Вищезазначене зумовлює особливу актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі на дослідженнях концепцій логістики, елементів логістичної

системи, окремих аспектів логістичного функціонування ринкових суб'єктів та проблематики доцільності застосування логістичних підходів у різних сферах діяльності зосереджували свою увагу такі вчені: Ю. Аванесов, Б. Берман, Г. Болт, Х. Гіза-туллін, М. Джиллінгем, О. Дунаєв, Дж. Еванс, В. Здреник, А. Зирянов, Л. Ібрагімов, П. Каллен, Є. Крикавський, Ф. Крутіков, К. Лайсонс, Е. Мате, Ю. Неруш, С. Нікшич, Е. Ньюмен, О. Проценко, Н. Ратнер, С. Саркісов, Ч. Сковронек, С. Смерічевська, С. Уваров, Н. Фасоляк, Харольд Е. Фірон, Н. Хвищун, М. Шаригін, Я. Яндиганов та багато інших. Особливості життєдіяльності домогосподарств вивчали: С. Барсукова, І. Боднар, І. Бочан, В. Жеребін, Т. Кізіма, А. Колот, М. Литвак, Т. Лібанова, В. Мандибур, Н. Манохіна, С. Панчишин, А. Ревенко, А. Романов, М. Савлук, Л. Слюсар, А. Сурін, С. Тютюнникова, Н. Федірко та багато інших.

Постановка завдання. Донедавна логістичні підходи та принципи логістики не використовували у сфері дослідження функціонування та розвитку сектора домашніх господарств. Термін «логістика» в публікаціях, які стосуються проблем розвитку вітчизняних домогосподарств, застосовують вкрай рідко, хоча для цього є всі підстави, адже класична модель економічного кругообігу описує взаємодію сектора домашніх господарств, підприємств та державного сектора. Є вкрай мало наукових публікацій щодо проблем руху матеріальних і супутніх потоків між сектором домогосподарств та іншими секторами національної економіки, а також щодо місця логістики в забезпеченні розвитку домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узгалянення концептуальних підходів до дослідження домогосподарств дозволяє визначити домогосподар-

ство як інституційну одиницю, яка складається з однієї особи або групи осіб, котрі спільно проживають у житловому приміщенні або його частині, повністю або частково об'єднують свої доходи й активи, колективно виробляють і споживають товари та послуги, володіють і розпоряджаються власністю і доходом, вступають в економічні відносини з іншими інституційними одиницями, несуть відповідальність за свої дії та рішення перед законом [1, с. 214].

Сектор домашніх господарств – це сукупність інституційних одиниць (домогосподарств), які, крім виконання традиційних функцій споживання, заощадження, інвестування, відтворення населення, є власниками і постачальниками економічних ресурсів та володіють засобами виробництва, здійснюють господарську діяльність, тобто продукують товари та надають послуги як самостійні виробники [1, с. 214].

З макроекономічного погляду сектор домашніх господарств слід розглядати як сукупність підсекторів: роботодавців, самостійно зайнятих працівників, найманих працівників, одержувачів доходів від трансфертів. Як і інші сектори економічної системи, він має специфічний склад інституційних одиниць (індивід, група осіб, сім'я, некорпоративні підприємства) та специфічні функції (задоволення власних потреб, виробництво товарів та послуг), а також особливі джерела ресурсів (заробітна плата, доходи від власності, трансферти, відсотки, прибутки від реалізації товарів та послуг) [2, с. 24–25].

Між секторами економічної системи відбувається постійний кругообіг ресурсів, продуктів, доходів та видатків. Сектор домашніх господарств у цих процесах є базовим елементом та основним учасником на всіх ринках: на ринку праці – як працедавець; на фінансовому ринку – як учасник операцій із цін-

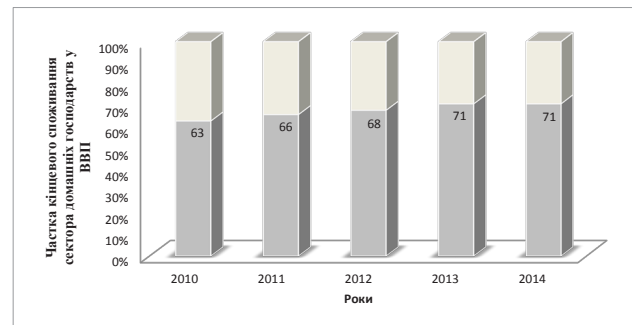

Рис. 1. Кінцеві споживчі витрати сектора домашніх господарств у структурі ВВП у 2010–2014 роках

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України [4]

ними паперами, готівкою; на споживчому ринку – як споживач товарів і послуг; на ресурсному ринку – як власник і продавець ресурсів [3, с. 8].

Таким чином, домогосподарства постійно задіяні в цьому кругообігу та, до того ж, знаходиться в центрі всіх його потоків. Домогосподарства самостійно вирішують, які товари, у якій кількості та в який період часу придбати. Саме так формуються вхідні потоки домогосподарств. Крім того, домогосподарства обирають, які ресурси (трудова, товарні, виробничі, підприємницькі), у якій кількості та коли надати споживачам – так виникають вихідні потоки.

Домогосподарства займають особливе стратегічне положення, у певному сенсі є економічно незалежними, оскільки в межах своїх грошових доходів можуть купувати найбільш підходящі для задоволення своїх потреб товари та послуги. Свобода спо-

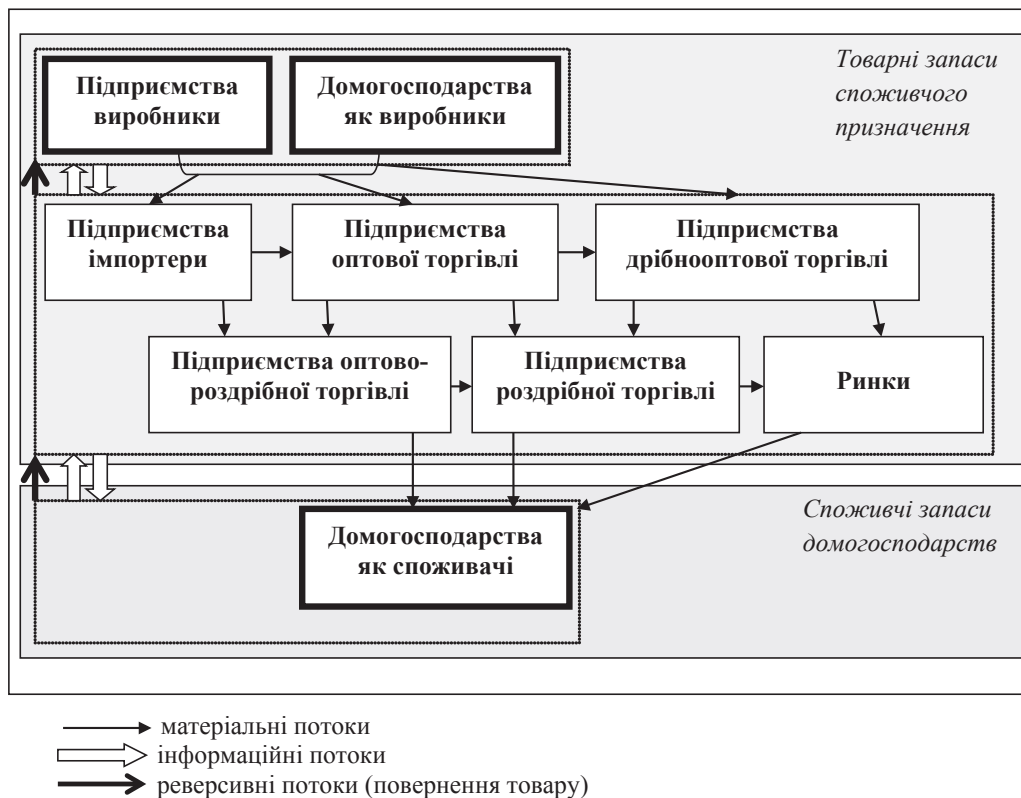

Рис. 2. Структурно-функціональна схема логістичної системи з урахуванням у ній домогосподарств

Джерело: сформовано автором

живчого вибору зумовлює поведінку всіх суб'єктів ринкових відносин, створює базу для конкуренції, визначає напрями державної політики та забезпечує розвиток національної економіки. При цьому варто зазначити, що потужність потоку товарів і послуг від торгівельних підприємств та підприємств сфери

Відповідно до офіційних даних Державної служби статистики України у 2014 році фактичне кінцеве споживання сектора домашніх господарств становило 1316757 млн грн або 82% до валового внутрішнього продукту. Кінцеві споживчі витрати домогосподарств склали 1120876 млн грн, тобто майже 71% до ВВП. Сукупні середньомісячні витрати домогосподарства – 4952 грн, при цьому з них на долю споживчих витрат припало 92% [4].

Саме тому сектор домашніх господарств слід розглядати як один із найважливіших суб'єктів логістичної системи в масштабах національної економіки, що підтверджує необхідність визнання домогосподарств однією із головних ланок у складі логістичних систем.

Здебільшого науковці серед ланок логістичних систем розглядають підприємства-виробників продукції, оптово-посередницькі організації, підприємства-споживачів продукції виробничо-технічного призначення, підприємства роздрібною торгівлі та транспортно-експедиційні підприємства [5, с. 44–45; 6, с. 108; 7].

Як кінцевих споживачів (покупців) більшість авторів розглядають виробничі і роздрібні торгові підприємства [8, с. 21]. Якщо йдеться про продукцію виробничо-технічного призначення, то з таким підходом можна погодитися, проте щодо руху споживчих товарів або товарів народного вжитку – ні.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що як кінцевий споживач товарів у системі постачання слід розглядати домогосподарство, адже, як правило, під споживачами і покупцями маються на увазі саме домогосподарства [9, с. 186; 10, с. 84]. Сектор домашніх господарств є кінцевим споживачем створених суспільством матеріальних благ та послуг. Водночас домогосподарства є виробниками продукції та послуг. Виробництво домогосподарств може бути як товарне, так і натуральне. У першому випадку його мета – продаж чи обмін на ринку. У другому – домогосподарства продукують товари та надають послуги для власного кінцевого споживання і валового нагромадження основного капіталу.

Отже, логістична система з урахуванням наявності в ній домогосподарств повинна відображати рух матеріальних та супутніх потоків від виробників до споживачів (домогосподарств), формування товарних запасів та споживчих запасів домогосподарств (рис. 2).

В агрегованій формі структурно-функціональна схема логістичної системи руху матеріальних та нематеріальних потоків містить такі підсистеми: виробництво, оптова торгівля, торгові посередники, роздрібна торгівля, домогосподарства (як споживачі та як виробники).

Домогосподарствам як інституційним одиницям національної економіки і кінцевим самостійним осередкам суспільства тією чи іншою мірою властиві всі функціональні сфери логістики насамперед закупівельна, транспортна, інформаційна та інші.

У сучасних умовах, окрім необхідних та бажаних товарів, споживачі (домогосподарства) потребують надання додаткових послуг: доставки товарів у скороченні терміни і поліпшення взаємодії з транспортними організаціями, виконання складських

операцій, технічної допомоги у встановленні та налаштуванні куплених приладів, сервісному та гарантії товару обслуговуванню, дистанційному пошуку та купівлі товарів (Інтернет-магазини), не виходячи з дому. Задоволення таких запитів можливе лише за умов комплексного логістичного обслуговування.

Виробники товарів і послуг та працівники сфери торгівлі (послуг), приймаючи логістичні рішення у сфері виробництва і розподілу, повинні орієнтуватися на запити та побажання домогосподарств. Вивчення практичного досвіду зарубіжних підприємств показує, що однією із причин, які спонукають до застосування ними логістичних підходів є розширення можливостей покращення обслуговування клієнтів, як наслідок, збільшення кількості споживачів. Застосування логістичних концепцій щодо домогосподарств (організація їх товарозабезпечення, розвиток сфери послуг, забезпечення внутрішнього руху отриманих продуктів) сприятиме підвищенню ефективності використання торгового і виробничого капіталу та поліпшенню забезпечення домогосподарств необхідними та якісними товарами та послугами. Організація поточкових процесів у сфері товарообігу за допомогою засобів і інструментів логістики забезпечить вищу конкурентоспроможність торгових посередників у складі інтегрованих логістичних систем, прискорення оборотності запасів, скорочення витрат обігу і споживчих витрат, зростання сукупних ресурсів та доходів домогосподарств, а також їх прибутково-майнового потенціалу.

Значний вплив на вдосконалення економічної політики, підвищення ефективності проведених реформ, спрямованих на забезпечення розвитку сектора домашніх господарств мають державні інституції [11, с. 202–203]. Використання логістичних підходів та принципів логістичного менеджменту у сфері державного управління дозволить зробити цей вплив більш ефективним. У цьому сенсі місія органів державної влади й управління полягає в забезпеченні гармонійних відносин між споживачами (домогосподарствами), суб'єктами господарювання та державою, шляхом створення інституційних та організаційно-економічних умов для задоволення потреб домогосподарств у товарах і послугах на рівні світових стандартів якості життя.

Розвиток сектора домашніх господарств безпосередньо пов'язаний із результативністю соціально-економічних перетворень на товарних ринках, що своєю чергою значною мірою залежить від посилення ролі держави і муніципалітетів у забезпеченні і посиленні соціальної спрямованості споживчого ринку. Розглядаючи національний товарний ринок як логістичну систему, яка містить домогосподарства, можна виявити диспропорції, вивчити й оцінити внутрішні резерви для активізації виробничо-торговельної діяльності та соціальної політики з метою покращення функціонування сектора домашніх господарств. Розвиток логістичної системи товарного ринку забезпечить стабілізацію загальноекономічних, політичних і соціальних умов у країні та регіонах, адаптацію промислових і торгових організацій до ринкових відносин, підвищить рівень життя населення, збільшить грошові доходи вітчизняних домогосподарств.

Висновки. Сучасний стан вітчизняної економіки вимагає залучення інноваційних, більш ефективних і гнучких інструментів управління для забезпечення функціонування та розвитку сектора домашніх господарств. Це зумовлює актуальність наукового

пошуку ефективного інструментарію управління його розвитком, адаптованого до сучасних умов, зокрема до логістичного управління. Формування логістики у сфері сектора домашніх господарств передбачає розробку категорійно-понятійного апарату, що містить визначення сутності об'єкта дослідження, його місця в логістичній системі, складу й основних форм його організації. Враховуючи вищевикладене, логістика сектора домашніх господарств – це комплексна система управління вхідними, вихідними і внутрішніми потоками товарів, продуктів та послуг, спрямована на вивчення споживчої поведінки домогосподарств на ринку, оцінку їх впливу на всі елементи логістичної системи, оптимізацію й інтегрування зовнішніх і внутрішніх матеріальних і нематеріальних потоків для досягнення оптимальних цілей у сфері виробництва, обігу та споживання. Під оптимальними цілями слід розуміти мінімізацію запасів у логістичних системах (враховуючи запаси домогосподарств), скорочення часу просування товарів до домогосподарств, розвитку сфери послуг, які надаються споживачам після продажу товарів та гарантійного обслуговування, скорочення споживчих витрат тощо. Застосування логістичних підходів для забезпечення розвитку сектора домашніх господарств полягає в пошуку та застосуванні нових шляхів для кардинального підвищення ефективності використання торгового і виробничого капіталу, а також забезпечення конкурентоспроможності учасників інтегрованих логістичних ланцюгів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Котис Н. Концептуальні підходи до дослідження сектору домогосподарств як складової економічної системи / Н. Котис // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль : Крок, 2016. – 326 с.
2. Мельник А., Ціщик Н. Статистичні оцінки у системі інституційного забезпечення розвитку домогосподарств / А. Мельник, Н. Ціщик // Вісник ТНЕУ – 2010. – № 3. – С. 24–34.
3. Мельник А., Ціщик Н. Сектор домогосподарств у сучасній економічній системі: теоретичні та емпіричні аспекти / А. Мельник, Н. Ціщик // Вісник ТНЕУ – 2008. – № 3. – С. 7–21.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
5. Гаджинский А. Логистика : Учебник для студентов высших учебных заведений. 9-е изд., перераб. и доп. / А. Гаджинский // М. : Изд.-торг. корп. «Дашков и К», 2004. – 408 с.
6. Основы логистики : [учеб. пособие] / [под ред. Л. Миротина и В. Сергеева]. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 200 с.
7. Хвищун Н. Теоретичні підходи до класифікації логістичних систем [Електронний ресурс] / Н. Хвищун. // Ефективна економіка. – 2009. – № 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_54.
8. Современная логистика [Текст] : пер. с англ. / Дж. Джонсон [и др.] – 7-е изд. – М. : Вильямс, 2004. – 624 с.
9. Зырянов А. Инвестирование и размещение торговых предприятий : Учеб. пособие. 3-е изд., перераб. и доп. / А. Зырянов // Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2001. – 203 с.
10. Зырянов А. Потребительские запасы – сущность и подход к анализу / А. Зырянов // Вопросы статистики. 2004. – № 8. – С. 84–86.
11. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : [монографія]. А. Мельник, А. Васіна, Т. Желюк. – Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка». – 2009. – 528 с.